

غالب نما

(جناب نثار احمد صاحب فاروقی - دہلی یونیورسٹی لائبریری - دہلی - ۶)

اس سے پہلے غالب نما کی قسطیں برہان دہلی (فروری ۱۹۶۰ء اور اپریل ۱۹۶۰ء) نیز تحریک (دہلی) (اپریل ۱۹۶۰ء) میں پیش کی جا چکی ہیں۔ ان کے اندراجات کی مجموعی تعداد (۶۸۲) ہوتی تھی۔ اس چوتھی قسط میں (۱۸۸) مضامین و مقالات اور کتابوں کے اندراج ہیں اور اس طرح اب یہ مجموعی تعداد (۸۷۰) ہو جاتی ہے، انداز ہے کہ ”غالب نما“ کی کتابی صورت میں اشاعت کے وقت تک یہ تعداد ڈھائی ہزار سے متجاوز ہو جائے گی۔

مجھے غالب نما کی ترتیب میں اپنے بعض بزرگوں اور دوستوں سے بہت قیمتی مشورے ملے ہیں اور کچھ احباب نے اس کے لئے نئے اندراجات کی نشاندہی بھی فرمائی ہے، ان کی اس عنایت کا میں بے حد ممنون ہوں۔ ان بزرگوں میں حضرت مولانا امتیاز علی عرشی دراپور، حضرت خلیق احمد نظامی (علی گڑھ)، حضرت نادم سیتاپوری (لکھنؤ)، جناب محمد یونس خالدی (لکھنؤ)، جناب راؤ ارشد علی خاں بٹیاب (لاہور)، جناب فاضل زیدی (نواب شاہ، سندھ)، جناب ابی حسن نورانی (لکھنؤ)، جناب محمد عتیق صدیقی (دہلی)، جناب عبدالمعین زیدی (دہلی)، اور ڈاکٹر وحید قریشی (لاہور) کی نوازشوں کا خصوصی شکریہ ادا کیا جاتا ہے۔

میں ایک بار پھر اپنے پڑھنے والوں سے درخواست کر رہا ہوں کہ جو ایسے مضامین، کتابیں یا رسائل ان کی دسترس میں ہوں جن کا اندراج انھیں ”غالب نما“ کی ان قسطوں میں نظر نہیں آیا، وہ مجھے خط کے ذریعے آگاہ فرمادیں تاکہ کتابی صورت میں اشاعت کے وقت تک ”غالب نما“ کو زیادہ سے زیادہ مفید بنایا جاسکے۔

نثار احمد فاروقی

دہلی یونیورسٹی لائبریری - دہلی - ۶

۲۵ نومبر ۱۹۶۰ء (بروز جمعہ)

موازنہ مومن و غالب بمثل ”شعروادب“ (دک)

۶۸۳۔ آفاق حسین (سید) :

سرزا پریس لکھنؤ۔ ۱۹۵۶ء

فشی نبی بخش حقیر اور غالب۔ برہان ۵ : ۴۷

۶۹۱۔ اختر ہوشیار پوری :

۶۸۴۔ آہ (شاہ محمد ممتاز علی) :

غالب بحیثیت محب وطن۔ ’کریسٹ‘ (اسلامیہ

ایر مینائی (دک) ادبی پریس لکھنؤ ۱۹۴۱ء

کالج میگزین لاہور) جلد ۳۰ شماره ۲

(ص ۷۵-۷۶) کے فٹ نوٹ میں غالب کے زمانہ

۶۹۲۔ اخلاق دہلوی :

قیام راپور کا ایک واقعہ درج ہے۔

مضمون نگاری (دک) کتب خانہ انجمن ترقی اردو دہلی

۶۸۵۔ ابدالی (محمد عثمان) :

۱۹۵۷ء (نام بخش صہبا) ’یہ مضمون‘ (بلسلا احباب غالب)

حضرت صوفی منیری۔ معارف ۶ : ۳۲

۶۹۳۔ ادارہ :

(بلسلا تلامذہ غالب)

سالک دہلوی شاگرد غالب : مرثیہ غالب، معارف

۶۸۶۔ اختتام حسین :

۳ : ۲۰ جلد ۵ شماره ۳

اردو ادب غالب کے عہد تک۔ شاعر و مجسمی ۶ : ۵۹

۶۹۴۔ ادارہ :

۶۸۷۔ احسن مارہروی :

سرگزشت غالب : مرزا محمد بشیر (تبصرہ) عالمگیر

منتخبات عبود ہندی (دک)

تاریخ نمبر ۴ : ۴۳ ج ۳۹ ش ۵

۶۸۸۔ احمد علی خاں :

۶۹۵۔ ادارہ :

سراج الدین ظفر شاہ دہلی اور مرزا غالب کی

شاہ عزیز پریس پوری کی تصنیفات۔ معارف

زندگی کا ایک گم شدہ ورق۔ معارف (اعظم گڑھ)

۸ : ۲۷ (بلسلا تلامذہ غالب)

۵۰۴ : ۲۲ جلد ۹ ش ۴-۵

۶۹۶۔ ادارہ :

۶۸۹۔ اختر جو ناگر دھنی (قاصی احمد بیال) :

غالب کا منظوم رقعہ بنام علانی ابراس کا جواب

نثر اردو کا مجدد غالب۔ آرزو (کراچی)

معارف ۱۲ : ۲۲ ج ۱۰ ش ۶

۵۱ : ۱۱ جلد ۱ شماره ۱

۶۹۷۔ ادارہ :

۶۹۰۔ اختر علی تلہری :

- غالب کی ایک تحریر - معارف ۱۱ : ۲۰ ج ۶ ش ۵
- ۶۹۸-۱۱۱۱
- نشاط غالب : سزایم لے شاہ (تبصرہ)
- زمانہ (کامپوزر) ۴ : ۳۸ ج ۷ ش ۶ (غالب کے
- ۴۷ (نشاط کا مجموعہ - مکتبہ پنجاب ریلوے روڈ لاہور شائع کردہ
- ۶۹۹-۱۰۱۱۱۱ : ارتضیٰ حسین :
- غالب کی طنزیات : نگار ۴ : ۴۵
- ۷۰۰ - ارشد کاکوی
- شامین غالب - تحریک (دہلی) ۵ : ۵۷
- (منقول از ہر نیروز کراچی)
- ۷۰۱ - اظہار قسری :
- غالب کے ایک شعر کی تاریخی تشریح - عالمگیر ۳۰ : ۳۲ ج ۳۲
- ش ۴ (چھوڑا نہ تخت کی طرح اٹخ)
- ۷۰۲ - اعظم علوی :
- غالب کے دیوان کا دیباچہ - کرینٹ (اسلامیہ
- کالج لاہور) ج ۳۷ ش ۲
- ۷۰۳ - انصرام دہوی :
- غالب اور مصحفی - نگار ۵ : ۳۰ ج ۱۷ ش ۵
- ۷۰۴ - انتظار حسین :-
- غالب کی مزاحیہ شاعری پر ماحول کا اثر - ادبی دنیا
- (لاہور) ۵ : ۴۶ ج ۲۴ ش ۵
- ۷۰۵ - انجم فاطمی
- غالب - اس کا عہد اور شاعری - شاعر (مبئی)
- ۱۱ : ۴۰ ج ۳۱ ش ۱۰-۱۱
- ۷۰۶ - بسمل سعیدی :
- غالب (اشعار و طرح غالب - انجیتہ ادبی)
- ۲ : ۲۱ : ۶۰ ج ۴۵ ش ۵۰
- ۷۰۷ - عیدار (عابد رضا)
- غالب کی ایک ناموزوں رباعی - نگار ۶ : ۵۵
- ۷۰۸ - غالب کے کلام میں تصوف اور فلسفہ ویدانت کا مترج
- جمالستان (دہلی) ۴ : ۶۰ ج ۲۰ ش ۶
- ۷۰۹ - تبسم (صوفی غلام مصطفیٰ)
- غالب کے اردو کلام کی چند خصوصیات - ادب لطیف
- (لاہور) ۱ : ۳۶ ج ۲ ش ۴
- ۷۱۰ - تحسین سرور سی :
- غالب کی مثنوی ابر گہریار کی پہلی طباعت
- نیا دور (لکھنؤ) ۱۰ : ۹۰ ج ۱۴ ش ۷
- ۷۱۱ - تمکین کاظمی :
- تلاذہ غالب : مالک رام (تبصرہ) تحریک ۴ : ۵۵
- ۷۱۲ - ثابت لکھنوی (سید افضل حسین) :
- مصاحفہ مرزا غالب : مرزا دبیر - "حیات دبیر" (دک
- جلد اول صفحات ۳۸۸ و بعد غلام عباس تاجر کتب لاہور ۶۱۹
- ۷۱۳ - جاوید نہال :
- غالب کلکتے میں - ہفتہ وار آثار (کلکتہ) ۲۹ -
- ۴ : ۶۰ ج ۹ ش ۱۸
- ۷۱۴ - جعفری (سید نجم الدین احمد) :-
- غالب اور ہنگامہ حیات - ازیب (دہلی) ۴ : ۴۴
- ۷۱۵ - جمیل الدین (سید)
- ہر نیروز کا ایک خاص نسخہ - نوائے ادب (مبئی)
- ۷ : ۵۱ : ۱۰ و ۵۱ : ۱ و ۵۲ : ۱
- ۷۱۶ - چشتی (یوسف سلیم)
- شرح دیوان غالب (دک) - نشر پبلشنگ ہاؤس لاہور ۱۵۵۹
- ۷۱۷ - حالی :
- یادگار غالب (دک) (رائے صاحب لاہور دیال
- اگر دالہ آباد ۱۵۵۸ صفحات ۴۱۰ سائز ۷x۷)
- ۷۱۸ - حامد علی خاں
- غالب کی ایک ناموزوں رباعی - نگار ۶ : ۵۵

- ۱۹۔ حسن (ایس ایم) :
نساخ ایر مرزا غالب - نوائے ادب - ۴ : ۵۵
- ۲۰۔ حبیبی (علی عباس) :
غالب اور ڈاکٹر عبد اللطیف - زمانہ (کراچی) ۴ : ۲۹
- ۲۱۔ حمید عاجز :
مرزا غالب کی شاعری پر طائرانہ نظر : کرلیٹ
(اسلامیہ کالج لاہور) سالنامہ ۱۹۳۸
- ۲۲۔ حمیدہ سلطان :
اردو ادب پر غالب کا اثر : عالمگیر ۳ : ۳۹ ج ۳ ش ۴
- ۲۳۔ حمیدہ سلطان :
بیت الضیاء - الحجۃ (دہلی) ۱۷ : ۷۰ : ۷۰
ج ۵ ش ۱۸۱ (نواب ضیاء الدین احمد خاں نیر خٹاں
کے مکان کا تعارف جس میں غالب کی نشست بھی رہتی تھی)
- ۲۴۔ حمیدہ سلطان :
مرزا غالب اور نواب امین الدین احمد خاں - برہان
۳ : ۴۳
- ۲۵۔ حمیدہ سلطان :
مرزا غالب اور نواب یوسف علی خاں ناظم -
برہان (دہلی) ۳ : ۴۱
- ۲۶۔ حمیدہ سلطان :
نواب زین العابدین خاں عارف - برہان (دہلی)
۲ : ۴۰
- ۲۷۔ حمیدہ سلطان :
نواب الہی بخش خاں محروفت - برہان (دہلی) ۲ : ۴۲
- ۲۸۔ جگر مراد آبادی :
غالب مرحوم (نظم) تحریک ۴ : ۵۳ ج ۱ ش ۲
- ۲۹۔ خلیق انجم :
خالق انجم : امام بخش صہبانی - پگڈنڈی (امرتسر)
سالنامہ (سلسلہ احباب غالب)
- ۳۰۔ داؤدی (خلیل الرحمن) :
غالب اور محققین غالب - روزنامہ الحجۃ (دہلی)
ج ۵ ش ۵۰ مورخہ ۲۱ - ۲ - ۶۹۰
- ۳۱۔ راشد (ن م) :
اردو ادبیات پر غالب کا اثر - ادبی دنیا (لاہور)
سالنامہ ۱۹۳۶
- ۳۲۔ رتن (ہنسراج) :
دی آن نون غالب - انگریزی کارواں (دہلی) ۳۰ : ۳۲
ج ۲ ش ۳
- ۳۳۔ رتن (ہنسراج) :
ریسیسمٹ آف غالب (انگریزی) ہندوستان ٹائمز
۱۴ - ۲ - ۵۵
- ۳۴۔ رسا جہدانی :
تخمیس برغزل غالب - عالمگیر (لاہور) ۳۸ : ۳۶
ج ۲ ش ۳
- ۳۵۔ رضوی (انظر حسین) :
مکاتیب غالب : غشی (تبصرہ) مصنف (علی گڑھ)
۴ : ۴۶ ج ۴ ش ۱۴
- ۳۶۔ رضوی (سجاد باقر) :
مرزا غالب کے نام ایک خط - کرلیٹ اسلامک کالج
لاہور شمارہ ۱۹۵۷
- ۳۷۔ رفعت (سہارز الدین) :
غالب کا ایک غیر مطبوعہ خط (بنام ذکا) نگار ۵۹ : ۵۹
ج ۲ ش ۱
- ۳۸۔ زور (محمی الدین قادری) :
روح غالب (ک) مکتبہ ابراہیمہ شین پریس حیدرآباد ۱۹۴۹
- ۳۹۔ زینت جہاں :
غالب کی خط نویسی - عالمگیر (لاہور) ۱۰ : ۴۶
- ۴۰۔ سالک (علم الدین) :
مفتی صدر الدین آرزوہ - انگلیر (لاہور) ۱ : ۳۹ ج ۳۰
ش ۲ (سلسلہ احباب غالب)
- ۴۱۔ سالک (قربان علی بیگ) :
۱۴ : ۴۱

- غالب کی باتیں (ک) شامل مکمل پوکشن گنج بازار - پرتیہ
بہار - ۱۹۵۲ء (صفحہ ۱۱۰) اس کتاب میں غالب سے
متعلق سات مقالات ہیں)
۵۴۔ سمس رحمانی:
غالب کا فلسفہ نشاط و غم معیار (میرٹھ) ۱: ۵۳
۵۵۔ شوق (عبدالرحمن):
رقبات غالب (ک) وزیر ہند ایشیم پریس اگرہ ۱۹۱۵
(کتاب خانہ ندیر یہ دہلی فہرست/۲۲۳)
۵۶۔ شوکت میرٹھی (احمد حسن):
حضرت مرزا غالبؒ بلوی دمر زا عبدالقادر بیدل - نظارہ
(میرٹھ) ۱۶: ۷
۵۷۔ شوکت میرٹھی (احمد حسن):
حل کلیات غالب (ک) مطبع شوکت المطابع میرٹھ ۷: ۱۳
۵۸۔ شوکت (یار محمد خاں):
تذکرہ فرح بخش (ک) مطبع نظامی کانیپور ۱۲۲۸ھ
(کتابخانہ ندیر یہ دہلی - کتب فارسی فن سوانح شماره ۲)
۵۹۔ شوکت جاوید:
غالب کا ایک عکس - ہفتہ وار ایضاد دہلی (۲۸-۱۰-۶۰)
ج ۲ ش ۴ (تمیذ غالب محمد زکریا خاں زکی کے بارے میں)
۶۰۔ شہابی (انتظام اللہ):
امام بخش صہبائی - سہ ماہی مصنف (علی گڑھ) ۴۶
۶۱۔ ج ۴ ش ۱۴ (سلسلہ احباب غالب)
۶۱۔ شہابی (انتظام اللہ):
غالب اور ساحر - قوی زبان (کراچی) ۱-۱۲: ۵۷
۶۲۔ شہابی (انتظام اللہ):
حق صمد الدین آرزوہ - سہ ماہی مصنف (علی گڑھ)
۶۳: ۳ ج ۱ ش ۳ (سلسلہ احباب غالب)
۶۴۔ شہابی (انتظام اللہ):
مولانا فضل حق خیر آبادی و عبدالحق خیر آبادی
- شہر آشوب - معارف ۳: ۲۱ (سلسلہ تلامذہ غالب)
۶۲۔ سرور (آل احمد):
غالب کی یاد میں - ہماری زبان ۱۵-۲: ۵۹
۶۳۔ سید الدین شیر کوٹی:
غالب کے بعض مطالب کی نئی تحقیق - نقد (مردان) ۵۹: ۹
۶۴۔ سلامت اللہ:
مولانا محمد اسماعیل - بچوں کے ادب کی حیثیت سے آج کل
(دہلی) ۷: ۶۰ ج ۱۸ ش ۱۲ (سلسلہ تلامذہ غالب)
۶۵۔ سلامت اللہ خاں:
کیا میر تقی میرؒ کی ۹ علی گڑھ میگزین ۲: ۵۷
۶۶۔ شادواں (کاظم علی):
غالب کے کچھ اور خطوط - مشرب (کراچی) مقالات نمبر
حصہ دوم ۱۹۵۷ء جلد ۱۲ شماره ۱ (یہ خطوط "مرفق فیض"
حفیظ بلگرامی سے اخذ ہیں)
۶۷۔ شارب - دودھوی:
غالب کا عشق - نیادور (کھنؤ) ۵۸: ۱۱ ج ۱۳ ش ۹
۶۸۔ شاہد صدیقی:
غالب اور عارف - آج کل (دہلی) ۲۱: ۵۹ ج ۷ ش ۷
۶۹۔ شلی نعمانی:
شعر العجم (ک) جلد ۵ ص ۱۹ (مرزا غالب میں اجتہاد اور
جدت کا مادہ) طبع بہ ۱۹۳۳ء مبارک علی، لاہور
۷۰۔ شبیبہ الحسن فونہروی:
غالب کی غزلوں میں نسلی روایت: "نولے طنبا"
(شعبہ آؤڈو کھنؤ یونیورسٹی) سالنامہ ۵۸-۵۹ ۵۹
۷۱۔ شعلہ (عطا محمد):
غالب کی شاعری - نقوش (لاہور) ۶: ۵۸
۷۲۔ شبیبہ اعظمی:
غالب اور شاعرانہ تعلق - آج کل ۵: ۵۸
۷۳۔ شمس بن گرامی:

- ۴۴۴۔ طالب صفوی : سر ای مصنف (علی گڑھ) ۲: ۴۲ ج اش (اسلام آباد)
- ۴۴۵۔ غالب - ہمایوں (لاہور) ۷: ۳۶
- ۴۴۶۔ غالب کا انداز - انکار (کراچی) ۲: ۶۰
- ۴۴۷۔ صالحہ عابدین : مرزا غالب اور دیگر شعراء - زمانہ (کراچی) ۳۱: ۶
- ۴۴۸۔ غالب - قومی زبان (کراچی) ج ۱۶ ش ۹
- ۴۴۹۔ غالب - غلام آبادی : ہونی مدت کہ غالب مرگیا پر یاد آتا ہو (مستولہ ادبی جھلکیاں) (ک) ادارہ انیس اردو لہ آباد - ۱۹۵۹
- ۴۵۰۔ صدیقی (ابو مسلم) : غالب کے خطوط کی انتیازی خصوصیات - ادبی دنیا (لاہور) ۴: ۴۲ ج ۲۰ ش ۷
- ۴۵۱۔ صدیقی (عبدالستار) : غالب کی تہوں کے مکس - تہا ہی ہندوستانی (لاہور) ۱۱: ۲۱ ج ۲ ش ۶
- ۴۵۲۔ عبادت بریلوی : غالب اجتماعی شعور (ادبی مسائل) انکار (کراچی) ۲: ۶۰
- ۴۵۳۔ غالب کے خطوط - علی گڑھ میگزین ۱۹۵۹
- ۴۵۴۔ عبداللہ (سید) : غالب اور میں - ادب لطیف (لاہور) ۳: ۴۰ ج ۸ ش ۳
- ۴۵۵۔ غالب کی غزل - ادب لطیف (لاہور) سالنامہ ۱۹۵۱
- ۴۵۶۔ مرزا غالب کے لطیف اور صغیر بلگرامی کے کلام پر مرزا صاحب کی اصلاحیں - مستولہ حسن خیال (ک) لاہور ۱۹۲۸
- ۴۵۷۔ عبداللہ (سید) : غالب کے جدید تہ کیوں پر ایک نظر - اور نیل کالج میگزین (لاہور) ۸: ۳۹
- ۴۵۸۔ عبداللہ (سید) : مرزا غالب کا حاشیہ اشتقاق - مستولہ ولی سے اقبال تک (ک) مکتبہ جدید لاہور ۱۹۵۸
- ۴۵۹۔ عبداللہ (سید) : مرزا غالب ایک فرنگی شاگرد - معاد (غلام گڑھ) ۱: ۱۱ ج ۲ ش ۱
- ۴۶۰۔ مرزا غالب کی اصلاحیں - مشاطہ سخن (ک) حصہ دوم لاہور ۱۹۲۸
- ۴۶۱۔ مرزا غالب کی اصلاحیں - مشاطہ سخن حصہ اول (ک) صدیق بک پبلیکیشنز - ۱۹۰۶
- ۴۶۲۔ مرزا غالب کی اصلاحیں - مشاطہ سخن (ک) حصہ دوم لاہور ۱۹۲۸
- ۴۶۳۔ مرزا غالب کی اصلاحیں - مشاطہ سخن (ک) حصہ اول (ک) صدیق بک پبلیکیشنز - ۱۹۱۸

دہلی - ۱۹۳۰ء (غالب کی مختصر حالات زندگی اور کلام پر تبصرہ)
۴۹۳۔ عین حنفی :

غالب اور فلسفہ - صبا و جدید آباد، ۴۰: ۴۰ ج ۴
۴۹۵۔ غنایب شادانی :

ایران کی ادبی و ادبی کا اثر اردو شاعری پر مشمولہ "تحقیقات"
(دک) جلیل اکیڈمی، بریلی (آخر غالب کی شاعری پر تبصرہ کیا ہے)
۴۹۶۔ (الف) غالب (اسد اللہ خان)

۴۹۷۔ اردوئے معلیٰ (دک) کمل المطالع دہلی ۱۸۶۹ء

۴۹۸۔ اردوئے معلیٰ (دک) مطبع اردو گائیڈ کلکتہ ۱۸۸۳ء

۴۹۹۔ اردوئے معلیٰ (دک) مطبع مجتبیٰ دہلی ۱۸۹۹ء

۵۰۰۔ اردوئے معلیٰ (دک) مطبع مجیدی کاپور ۱۹۲۲ء

۵۰۱۔ اردوئے معلیٰ (دک) نیشنل پریس الہ آباد ۱۹۲۷ء

۵۰۲۔ اردوئے معلیٰ (دک) مطبع کریم لاہور

۵۰۳۔ (ب) پنج آہنگ (قلمی) مکتوبہ ۱۲۵۶ھ

(کتاب خانہ تذییر دہلی فہرست ص ۹)

۵۰۴۔ (ج) دیوان غالب (دک) مطبع فیض عام دہلی

۵۰۵۔ دیوان غالب (دک) رام نرائن لال الہ آباد ۱۹۶۶ء

۵۰۶۔ دیوان غالب (دک) مطبع منشی نوکشور دسمبر ۱۸۸۳ء

مطابق ماہ صفر ۱۳۳۵ھ

۵۰۷۔ دیوان غالب - مطبع انڈین دکن لٹریچر آباد ۱۹۳۳ء

۵۰۸۔ دیوان غالب (قلمی) مکتوبہ ۱۲۵۶ھ

مطابق ۲۴ ذی قعدہ ۱۲۹۰ھ (مملوکہ نامہ مستطوری)

پیر برکت علی آرزو خٹک میر کرم علی سید حسینی ساکن پستگواں

ضلع گورکھ پور "دارو حال جے پور" کا لکھا ہوا ہے

۵۰۹۔ (د) رقعات غالب (دک) مرتبہ منشی عبدالرحمن شوق

وزیر ہند اسٹیٹ پریس لاہور - ۱۹۱۵ء (تذییر لاہوری)

۵۱۰۔ (۵) عود ہندی (دک) مطبع ناراینی دہلی ۱۸۸۶ء

عود ہندی (دک) مطبع نوکشور کاپور ۱۹۱۳ء

۵۱۱۔ عود ہندی (دک) کوپریو ٹیکسٹائل پرنٹنگ پریس لاہور

۵۱۲۔ عبدالودود (قاسمی) :

دیوان حسین علی خاں شادان - ماحول (دہلی) ۱۰:

۶۰ (قلمی نسخہ روزہ رضا لاہور بری رامپور کالکٹ)

۵۱۳۔ عبدالودود (قاسمی) :

غالب عرفی اعتراض - ندیم (ڈھاکا) ۱: ۴۰ ج ۱

۵۱۴۔ عرش میانی :

غالب (نظم) تحریک (دہلی) ۳: ۵۳ ج ۱

۵۱۵۔ عرش (انتیاز علی) :

اردو شاعری پر غالب اثر - نیا دور (لکھنؤ) ۳: ۵۹

۵۱۶۔ عرش (انتیاز علی) :

غالب کی چند نئی اردو تحریک - شاعر (بمبئی) ۵: ۵۹

۵۱۷۔ عرش (انتیاز علی) :

تقدیم اخبارات کی کچھ جلدیں - نوائے ادب (بمبئی)

۴: ۵۱ ج ۹ ش ۲

(مقالہ نگار نے کتاب خانہ آصفیہ جدید آباد اور کتب خانہ

جامع مسجد بمبئی میں کچھ قدیم اردو اخبارات کی جلدوں کا مطالعہ

کر کے بعض یادداشتیں تیار کی تھیں ان میں دہلی اردو اخبار

آجس الاخبار، مجمع الاخبار، سلطان الاخبار، برق، حافظ

جامعہ شیعہ، تعلیم الاخبار، جامع الاخبار، معلیٰ فیض، نور علی نور

روض نور، کوہ نور، زبدۃ الاخبار، سفیر، کراہنگ، قرآن السعدین

رسالہ حب، ہند، اعظم الاخبار، نوادان، نظر، کے اقتباسات

دعہ میں، بعض خبریں مرزا غالب کے بارے میں بھی شائع ہوئی

تھیں اس مقصد کے لئے خصوصیت دہلی اردو اخبار کا مطالعہ

بہت اہم ہے)

۵۱۸۔ عشرت رحمانی :

بہترین غزل گو - نیزنگ (رامپور) ۱۰: ۲۷ ج ۳

نئی ۱۰ (غالب کی غزل گئی پر تبصرہ)

۵۱۹۔ عشرت رحمانی :

مرزا غالب (دک) تختہ ہنگامہ (کراچی) ۱۰: ۲۷ ج ۳

۸۱۲۔ غالب (اسد اللہ خاں) :

غالب کا ایک خط بنام ایڈیٹر۔ اودھ اخبار (لکھنؤ)

مورخہ ۲۴ ستمبر ۱۸۶۲ء صفحات ۶۳۲ و ۶۳۳ (۲۱۰ فوٹ)

مردان علی خاں رعنا کے متعلق ہے کہ جب وہ کوہ مری اور

راولپنڈی کے حلقے میں ڈپٹی کمشنر تھے تو انھوں نے ایک نئے

شیر کڑا تھا۔ یہ خطرناک اس لئے لکھا تھا کہ ہمارا جابو

نے ایک شیر کڑا تھا اس کی خبر اخباروں میں چھپی تھی اس پر

مرزا نے لکھا کہ ہمارا جابو خیر بہت بڑے آدمی ہیں میرے

دوست رعنا نے بھی یہ کمال دکھایا تھا۔ بیکریہ سید جیسن

نورانی لکھنؤ)

۸۱۳۔ غالب (اسد اللہ خاں) :

غالب کا ایک خط بنام ایڈیٹر۔ اودھ اخبار (لکھنؤ)

۲۳ اپریل ۱۸۶۲ء صفحات ۲۸۱ و ۲۸۲ (”اس خط

میں افغانستان کی سیاسی شورش کا ذکر ہے اور ان لوگوں

کی مذمت میں ہے جو افغانستان کے سیاسی حالات اور

خاند جنگ کی آڑ لے کر انگریزوں کے خلاف درپردہ دیکھنا

کرتے تھے غالب نے تنبیہ کی ہے کہ ۱۸۵۷ء کی یاد بھی تازہ

ہے پھر کوئی مفسدہ برپا نہ ہو“ (بیکریہ سید جیسن

نورانی لکھنؤ)

۸۱۴۔ غالب (اسد اللہ خاں) :

حرق قاطع برہان (دک) مطبع احمدی کا پیوند ۱۲

(دک) خاند نذیریہ ملی کتب فارسی فن لغت شماره ۷

۸۱۵۔ (ن) ہر نیمروز۔ مطبع نو لکھنؤ ۱۳۳۳ھ

۸۱۶۔ فاروقی (محمد طاہر) :

ظفر اور ذوق۔ تحریک دہلی ۹: ۵۷ (منقول از

ماہ نو۔ سلسلہ تلامذہ غالب و معاصرین غالب)

۸۱۷۔ فاروقی (نثار احمد) :

اردو کے معنی : غالب نمبر ایک ”علمی تحقیق“

رسالے کا جائزہ

پگڈنڈی (امرتسر) : ۶۰ : ۷

۸۱۸۔ فاروقی (نثار احمد) :

آزادہ اور تنہا جہاد۔ بنیاد دور (لکھنؤ) ۱۰: ۶۰

ج ۱۴ اش ۷ (سلسلہ احباب غالب)

۸۱۹۔ فاروقی (نثار احمد) :

کچھ غالب کے بارے میں۔ بنیاد دور (لکھنؤ) ۹: ۶۰ ج ۱۴ اش ۶

۸۲۰۔ فاضل زیدی :

غالب کا ایک غیر مطبوعہ شعر بقول سبکدش شاگرد غالب

طوفان (نواب شاہ) ۷: ۵۱ ج ۱۴ اش ۴

۸۲۱۔ فاضل زیدی :

غالب کی ایک غیر مطبوعہ غزل ماموذاز قلمی گلہ مست

شاعرہ امجد علی شاہ اصغر۔ طوفان (نواب شاہ) ۸: ۵۱ ج ۱۴ اش ۵

۸۲۲۔ فاضل زیدی :

کتوب مجروح بنام مرزا غالب۔ طوفان (نواب شاہ)

۵۲: ۲ ج ۱۴ اش ۱۰

۸۲۳۔ نائی (کلب علی خاں) :

راپور کا ادبی مرکز۔ نگار ۳: ۵۳ (موسم و

غالب کے سفر راپور کا بھی تذکرہ کیا ہے)

۸۲۴۔ قدا و سخن :

ہنگامہ دل آشوب (دک) مطبع منشی سنت پرشاد

۱۸۶۷ء (نیز ملاحظہ ہو سہ ماہی اردو ۱۱: ۳۷)

۸۲۵۔ فرخ جلالی :

کچھ غالب کے بارے میں۔ آج کل ۲: ۵۹

۸۲۶۔ فضا جالندھری :

میر جہد حسین مجروح۔ عالمگیر (لاہور) خاص نمبر

۱۰: ۳۷ (سلسلہ تلامذہ غالب)

۸۲۷۔ فضا (دل مجاہد جہدھری) :

نواب جہد اللہ خاں۔ عالمگیر (لاہور) ۳: ۳۸

ج ۱۴ اش ۴ (سلسلہ احباب غالب)

- ۸۲۸۔ قادری (حامد حسن) :
غالب کے دو شعر۔ سب رس (حیدر آباد) ۲: ۳
- ۸۲۹۔ قدرت نقوی :
غالب کے خطوط کی تاریخیں و ترتیب: ۱۹۷۰: ۲: ۵۹ ج ۱۷ ش ۲
- ۸۳۰۔ کیفی (برجیوین دتتا ریگینی) :
پیارے لال آشوب۔ دلی کالج میگزین قدیم دلی
کالج نمبر ۱۹۵۳ء (سلسلہ احباب غالب)
- ۸۳۱۔ گننام (کراچی) :
غالب اور قومی شعور (بذیل مراسلات) قومی زبان
کراچی ۱-۶۰: ۱ ج ۱۷ ش ۱
- ۸۳۲۔ مالک رام :
غالب کی فارسی تصنیفات - نگار ۷: ۶۰
- ۸۳۳۔ مالک رام :
گل رعنا (مرتبہ غالب) - نگار ۷: ۶۰
- ۸۳۴۔ مالک رام :
شعری ہمدانہ غالب۔ آج کل ۵: ۵۹
- ۸۳۵۔ مالک رام :
مولانا فضل حق حیر آبادی۔ تحریک (دہلی) ۶: ۶۰ ج ۸ ش ۲
(سلسلہ احباب غالب بعض غیر مطبوعہ دستاویزوں کی روشنی
میں غفلت حق حیر آبادی کے مقدمہ بناوت کی روداد)
- ۸۳۶۔ محمد احمد بابوی :
لطف سخن۔ ڈومرٹ گزٹ (سیتاپور) ۱۵: ۲۰: ۲۱
ج ۸ ش ۴ (کلام غالب پر سرسری تبصرو)
- ۸۳۷۔ محمد اسحاق امرتسری :
رموز کلام غالب (دک) دارالاشاعت گلکنہ (غالب کے
چند اشعار کی شرح اور ان کی شاعری پر تبصرہ)
- ۸۳۸۔ محمد اکرام :
حیات غالب (دک) چھانگیر کیکڑ پو دہلی (صفحات ۲۴۸)
- ۸۳۹۔ محمد باقر دہلوی :
دہلی آرڈو اخبار جلد ۱۴ ش ۱۳ مورخہ ۶ جمادی الآخر
۱۳۷۶ھ۔ مطابق ۲۸ مارچ ۱۹۵۷ء اس شمارے میں
سے پہلے مرزا غالب کا کہنا ہے: "میرزا زادہ جواں بہت
کا سہرا شائع ہوا تھا۔"
- ۸۴۰۔ محمد باقر دہلوی :
دہلی آرڈو اخبار جلد ۱۴ ش ۳۲ مورخہ ۱۷ شوال ۱۳۷۶ھ
مطابق ۲۸ اگست ۱۹۵۷ء (اس میں غالب کی غزل:
سب کہاں کچھ لادو لگیں میں اچھ پیل بارشائے ہفتی)
- ۸۴۱۔ محمد باقر دہلوی :
دہلی آرڈو اخبار جلد ۱۵ ش ۷ مورخہ ۱۳ فروری ۱۹۵۳ء
مطابق ۴ جمادی الاول ۱۳۷۹ھ (غالب کی غزل:
دلی ہی تو میرے سنگ و خشت اچھ پیل بارشائے ہفتی)
- ۸۴۲۔ محمد حسن میرٹھی :
لطافت غالب (دک) نامی پریس میرٹھ ۴: ۱۹
- ۸۴۳۔ محمد عسکری (مرزا) :
مرزا غالب کی شاعری (دک) مدنی کتب پکھنوم ۱۹
(لیکچر جو سلم اکادمی کی محفل منعقد ۱۶ جمادی الاول
۱۳۴۳ھ (۱۹۲۵ء) میں شائع کیا)
- ۸۴۴۔ محمد عسکری (مرزا) :
نوار، یعنی مجموعہ لطافت و طراعت۔ ادبی پریس لکھنؤ
۱۱۰: ۱۰۹ ج ۱۹
- ۸۴۵۔ محمد مسعود احمد :
حضرت غلگین غالب کی نظریں۔ اردو (کراچی) ۱۰:
۵۹ ج ۳۸ ش ۱
- ۸۴۶۔ محمد مسعود احمد :
غلگین دہلوی۔ فاران ۹: ۵۹
- ۸۴۷۔ مشتاق میرٹھی :
حیات غالب۔ کریٹ (اسلامیہ کالج لاہور) ۱۲: ۳۹
- ۸۴۸۔ مظفر شاہ :
غالب اور میمن تفریق کی روشنی میں برہان ۲۰: ۴۸
- ۸۴۹۔ مقبول حسن :
براز سنگ اور غالب۔ زمانہ (کامپور) ۸: ۳۲
- ۸۵۰۔ ہر د غلام رسول :
غالب (دک) مسلم پرنٹنگ پریس لاہور (طبع اول)
- ۸۵۱۔ ہبش پرنشاد :
لطافت غالب پر ایک نظر ادبی دنیا (لاہور) ۳: ۳۳ ج ۹ ش ۶

- ۸۵۲۔ پیش پرشاد :
غنی ابرگہار غالب - خیام (لاہور) ۳۸: ۲۰۸
- ۸۵۳۔ مودودی (یوسف علی شاہ) :
موازنہ سرور و سخن - عالمگیر لاہور ۳۰: ۳
- ج ۲۲ ش ۴ (سلسلہ تلامذہ غالب)
۸۵۴۔ نادیم بختی :
صغیر بلگرامی - صنم دہشتہ "بہارِ نمبر" ۱۹۵۹ء
(سلسلہ تلامذہ غالب)
- ۸۵۵۔ نادیم ستیاپوری :
غالب اہرچند غیر معروف روایات - صبح (پٹنہ) ۹۰: ۸
- ۸۵۶۔ ناطق لکھنوی :
تنقید ریختہ اسد اللہ خاں غالب - معیار (لکھنؤ)
۳: ۱۹۰۰ ج ۱ ش ۲
- ۸۵۷۔ ناطق لکھنوی :
تنقید کلام میر و غالب - معیار (لکھنؤ)
۲-۱: ۱۹۰۰ ج ۱ ش ۲-۱
- ۸۵۸۔ ناطق لکھنوی :
قتیل اور غالب - زمانہ (کراچی) ۴۰: ۹
اسد علی اویسی کی کتاب "قتیل اور غالب" پر
تبصرہ و تنقید
۸۵۹۔ نذیر احمد (حافظ) :
مرزا غالب کے کچھن کی ایک مختصر مباحثہ
(اعظم گڑھ) ۲۶: ۵ ج ۱۷ ش ۵
- ۸۶۰۔ نشر جالندھری :
روح غالب (ک) مطبوعہ تاج بک ڈپو لاہور
(کلام غالب کی شرح)
۸۶۱۔ فخر محمد انصار اللہ :
غالب ذوق اور ناسخ - نگار ۹۰: ۷
- ۸۶۲۔ نظیر (اصغر حسین خاں) :
ذوق و غالب پر ناسخ کا اثر - ادبی دنیا (لاہور)
۸: ۵۵ ج ۲۳ ش ۸
- ۸۶۳۔ وارثی (حسن) :
غیر معروف غالب - تذکرہ (کراچی) ۵۷: ۲۲ (غالب ناسخ گوئی پر)
- ۸۶۴۔ والد (عبدالحی دکنی) :
ذوق و صراحت (ک) مطبع نامی خزن نظامی حیدرآباد
۱۸۹۷ء (دیوان غالب اردو کی شرح)
- ۸۶۵۔ وحید (قاضی وحید الدین اشرف) :
دیوان غالب کی شرح اور مولانا نظم طباطبائی
نیرنگ (راپور) ۲۵: ۴ ج ۱ ش ۷
(شرح طباطبائی پر تنقید ہے اس کی پہلی قسط
۲۵: ۳ میں چوتھی اور آخری ۲۵: ۶
میں چھپی)
- ۸۶۶۔ وسیم خیر آبادی (مدیر) :
نثر اردو غالب و دہلی (دیباچہ سراج المعرفت)
گلچین (ستیاپور) ۵۰: ۳-۱۷
- ۸۶۷۔ وصل بلگرامی (مدیر) :
حضرت غالب مرحوم کے دو خطوں کا عکس - مرتق
(لکھنؤ) ۳: ۲۶ ج ۱ ش ۳
- (پہلا خط مولوی ابوالحسن بن مولانا عبدالحی صحتانی
دہلی کا عطیہ ہے - خط اردو میں ہے - مکتوب الیہ
کا نام اور پتہ درج نہیں نہ تاریخ - دوسرے خط
پر دو چار شبہ "سوم شہماں دہنم" ۱۷ مارچ سال
حال" درج ہے - یہ نواب سعید الدولہ محمد
حجی الدین خاں سے سید احمد حسن گزارہ دار ریاست
بادلی کو پہنچا تھا اور انوار الدولہ شفیق کے نام ہے
بحوالہ نادیم ستیاپوری)
- ۸۶۸۔ ہرمن لالی :
غالب کی اقتصادی مشکلات - جوار بھٹا (دہلی)
۱۹۵۹ء ج ۱ ش ۲
- ۸۶۹۔ یاس عظیم آبادی :
کلام غالب - شباب اردو (لاہور) ۲۱: ۳
- ج ۲ ش ۶
۸۷۰۔ یوسف شیدائی :
مضامین غم اور غالب - کرینٹ (اسلامیہ کالج
لاہور) ۲: ۵۶